

UDC 94(32):903

THE IDEOLOGY OF POWER IN THE INSCRIPTIONS ON QUEEN HATSHEPSUT'S OBELISKS IN THE RELIGIOUS AND POLITICAL CONTEXT OF THE NEW KINGDOM

N. Bondarenko

PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Faculty of History

60, Volodymyrska St., Kyiv, 01033, Ukraine

nataliyabondarenko97@knu.ua

ORCID: 0000-0003-3353-7659

This research analyzes the ideology of power of Queen Hatshepsut through the inscription on a preserved obelisk located in Karnak. The author provides a detailed examination of the text, revealing the religious and political contexts of Hatshepsut's reign, particularly her role as a female pharaoh in a patriarchal society. The inscription plays a key role in shaping the ideological legitimacy of her rule, emphasizing her divine origin and the support of the gods, particularly Amun. Additionally, it contributes to consolidating her authority among the Egyptian elite and the general population. An essential aspect of the study is the author's translation of the original text, which allows for a closer examination of the language and a more nuanced interpretation of the inscription within the social-political conditions of the time. The paper also explores the influence of this obelisk on later monuments of Queen Hatshepsut and the role of her ideology in strengthening her power. As a result, the work offers new interpretations of ancient texts and provides a modern understanding of the political and religious legitimization of pharaonic rule. An essential aspect of the study is the author's translation of the

© 2025 N. Bondarenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The Oriental Studies*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

original text, which allows for a closer examination of the language and a more nuanced interpretation of the inscription within the social-political conditions of the time. The paper also explores the influence of this obelisk on later monuments of Queen Hatshepsut and the role of her ideology in strengthening her power. As a result, the work offers new interpretations of ancient texts and provides a modern understanding of the political and religious legitimization of pharaonic rule.

Keywords: Ancient Egypt, Amun, Karnak, obelisk, legitimization, political history, Queen Hatshepsut

Н. М. Бондаренко

ІДЕОЛОГІЯ ВЛАДИ В НАПИСАХ НА ОБЕЛІСКАХ ЦАРИЦІ ХАТШЕПСУТ У РЕЛІГІЙНОМУ ТА ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТАХ НОВОГО ЦАРСТВА

Попри численні дослідження, присвячені фараонам XVIII династії, особа Хатшепсут і досі привертає увагу істориків та єгиптологів завдяки винятковому характеру її правління. Її сходження на трон, використання релігійної символіки, сакральної титулатури та монументальної архітектури¹ як інструментів легітимації влади становлять унікальний прецедент в історії Стародавнього Єгипту. У центрі цього дослідження – обеліски Хатшепсут у Карнаці як важливі джерела для вивчення політичної, релігійної та ідеологічної стратегії цариці.

Упродовж останніх десятиліть наукова література приділяла значну увагу питанням гендеру, влади та сакральної риторики в контексті правління Хатшепсут. З огляду на специфіку теми варто згадати працю Г. Н. Гестосо Сінгера [Gestoso Singer 2005, 37–47], де подано англійський переклад текстів написів на північному обеліску Хатшепсут у Карнаці, а також короткий нарис її правління з акцентом на архітектурну діяльність, зокрема будівництво храму в Дейр ель-Бахрі. Проте ця публікація має переважно описовий характер і не містить розгорнутого аналізу текстової програми чи її ідеологічних імплікацій. Саме тому дане дослідження спрямоване на поглиблене вивчення змісту написів у контексті

¹ Вважається наймасштабнішим з-поміж попередніх жінок-правителюк. Окрім грандіозних проектів у Карнаку, Хатшепсут звела свій унікальний поминальний храм у Дейр ель-Бахрі (Джесер Джесеру), який водночас слугував політичним і релігійним маніфестом її влади та божественної легітимації [Tyldesley, 1996, 140–145].

політичної та релігійної риторики влади Хатшепсут. Проте специфічна роль обелісків² як складника процесу легітимації цариці Хатшепсут ще не стала предметом комплексного аналізу, що поєднує тексти, архітектуру й контекст культового простору Карнака³. Саме цей аспект є новим у запропонованому дослідженні: обеліски розглядаються не лише як архітектурні чи релігійні об'єкти, а і як політичні маніфести в камені, покликані обґрунтувати владу жінки-фараона в системі, де переважала чоловіча спадковість.

Ця стаття присвячена аналізу ідеологічної програми, втіленої у написах на північному обеліску Хатшепсут, що зберігся в Карнаці, з урахуванням його релігійного та політичного контексту періоду XVIII династії. На сьогодні загалом відомо про щонайменше чотири обеліски, безпосередньо пов'язані з Хатшепсут. Найдавніші – дві монументальні пари, про спорудження яких свідчить графіто з Асуану, де цариця ще виступає в ролі дружини царя, а Сененмут повідомляє про виконання наказу на вирубку двох обелісків [Dorman 1988, 197–198]. З них лише північний обеліск у Карнаці зберігся у відносно доброму стані та є головним предметом цього дослідження [Urk. IV, 356–359].

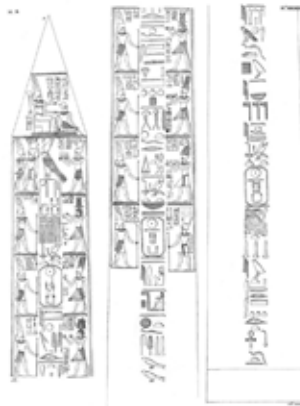
Мета цього дослідження полягає в тому, щоб простежити, як через форму, зміст і розміщення карнакських обелісків Хатшепсут реалізовувала програму своєї легітимації. Для досягнення поставленої мети в цій роботі здійснено аналіз текстової програми найкраще збереженого північного обеліска Хатшепсут у Карнаці, який з-поміж інших її обелісків зберіг найбільший масив написів. Це дозволяє дослідити як релігійний, так і політичний контекст побудови та використання таких монументів у Новому царстві. Особливу увагу приділено титулатурі та концепції божественного походження як складникам стратегії утвердження царської влади. Крім того, досліджено архітектурну та ритуальну функцію

² *thn* сакральний монумент, який символізує промінь сонця і, відповідно, присутність божества. Часто встановлювався парами при вході до храму. У текстах Хатшепсут обеліски мають не лише релігійне, а й політичне значення як символи її влади, встановленої богом.

³ *Ipt-sw* головний храмовий комплекс Амона у Фівах, що відіграв центральну роль у релігійному та політичному житті Нового царства. Тут зосереджувалася легітимаційна сила храму, і тому обеліски Хатшепсут розташовані саме в ньому.

обелісків у контексті сакрального простору храму Амона, що дає змогу простежити, як саме через форму, зміст і розміщення монументів Хатшепсут реалізовувала програму своєї легітимації. Водночас розкрито символічні механізми сакралізації та стабілізації влади жінки-фараона в межах усталених теологічних уявлень. Такий підхід дає змогу по-новому інтерпретувати відомі пам'ятки, поєднуючи філологічний, релігійнознавчий та історико-політичний аналіз одного з ключових епізодів царювання Мааткара⁴.

Сходження до влади. Хатшепсут (1479–1458 рр. до н. е.), дочка фараона Тутмоса I (1504–1493 рр. до н. е.) та його головної дружини Яхмос, стала дружиною свого зведеного брата – Тутмоса II (1492–1479 рр. до н. е.). Його життя виявилось недовгим, і після смерті свого чоловіка-брата Тутмоса II Хатшепсут залишилася вдовою з донькою Неферурою. У цей час спадкоємцем престолу був малолітній Тутмос III (1479–1425 рр. до н. е.), син Тутмоса II від другорядної цариці Ісіді. Хатшепсут узяла на себе роль регентки при пасинку, поступово зміцнюючи свою владу й зрештою проголосивши себе фараоном [Shaw 2003, 213; Tyldesley 1996, 67–70].

Мал. 1. Східний бік обеліска (за [Rosellini 1841, pl. 32])

⁴ Маат-ка-Ра дослівно перекладається як “Маат – дух Ра”. Це тронне ім’я Хатшепсут, що підкреслює її зв’язок із богинею Маат та богом Ра, втілюючи концепт космічного порядку, на якому ґрунтується єгипетська монархія [Hornung 1992, 54–55].

У перші роки правління від імені Тутмоса III цариця активно формувала свою владу, використовуючи традиційну царську символіку, титулатуру та сакральну риторичку [Leprohon 2013, 95]. Особливу роль у цій програмі відігравали обеліски, які ставилися на осі храму як символи сонячної сили, тривалості царювання й неперервності божественного зв'язку. Хатшепсут не просто успадкувала традицію, вона її перевершила, наказавши вирубати та встановити парні обеліски з асуанського рожевого граніту [Gabolde 2000, 45]. Найкраще збереженим із комплексу є північний обеліск, написи на якому репрезентують характерний зразок царської риторички періоду XVIII династії. Текстова програма цього монумента водночас слугує актом сакралізації влади та засобом політичної комунікації із сучасниками та нащадками [Gabolde 2000, 41]. Попри відсутність явних свідчень особливої прихильності до неї з боку Тутмоса I, Хатшепсут у своїх монументальних програмах, насамперед у сценах божественного народження в її храмі в Дейр ель-Бахрі, стверджувала, що її обрання на престол було санкціоноване ще за життя батька. Текст на східному боці північного обеліска в Карнаці (**мал. 1**):

*hr wsrt k3w n-sw-bit m3't-k3-r' mrît imn-r' ir.n dhmt.s rn n it.s s
Imn dhr mnw pn w3dh hft rdît n n-sw-bit nb t3wy 3-hpr-k3-r' in dhm
n pn ntr hft s'dh' thmy wry in dhmt.s m sp tpy dd pw in nb ntrw in
it.t n-sw-bit 3-hpr-k3-r' [dî tp rd s mn]t thnw iw dhmt.t r wdhm
mnw ir.t 'nh.ti dt*

«Гор, могутність Ка, Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Мааткара, улюблена Амона-Ра. Її Величність записала ім'я свого батька на цьому величному пам'ятнику. Відповідно до прихильності до Царя Верхнього та Нижнього Єгипту, Володаря Двох Земель, Аахеперкара (Тутмос I). Ці два великі обеліски були встановлені Її Величністю вперше. Бо було сказано Володарем богів: «Твій батько, Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Аахеперкара (Тутмос I), дав наказ встановити обеліски, і Ваша Величність припожовить пам'ятники, щоб жити вічно».

Близько сьомого року спільного правління цариця остаточно відмовилася від жіночих титулів, як-от «дружина Бога» чи «володарка Двох Земель», і прийняла повний царський п'ятикратний титул, який був звичним для фараонів-чоловіків: «Гор», «Дві Володарки», «Цар Верхнього та Нижнього Єгипту», «Золотий Гор» і

“Син Ра” (адаптований як “Дочка Ра”⁵) [Leprohon 2013, 8]. У зображеннях цього періоду Хатшепсут постає в чоловічому вбранні фараона з короною, фальшивою бородою та іншими атрибутами царської влади, що було частиною її стратегії легітимації [Leprohon 2013, 9].

Два монументальні обеліски Хатшепсут, встановлені в Карнаці близько 15-го року її правління, були частиною масштабної будівельної програми, покликаної не лише вшанувати Амона, а й утвердити її політичну позицію як фараона (мал. 2). Їхнє спорудження відбувається на тлі складної династичної ситуації – правління жінки [Gestoso Singer 2005, 37]⁶, яка офіційно називала себе сином бога, супроводжувалося постійною потребою підтвердження легітимності.

Мал. 2. Сцена будування обелісків зображена у Червоній каплиці Хатшепсут (за [Legrain, Neville 1902, pl. XIIA])

⁵ Адаптація традиційного титулу “Син Ра” у випадку Хатшепсут. У її інсигніях іноді фігурує саме чоловіча форма титулу, що може вказувати як на її політичну програму маскулінізації влади, так і на традиційну структуру титулатури, не схильну до зміни за гендерною ознакою (див., [Cooney 2015, 136]).

⁶ Хатшепсут не була єдиною жінкою на троні Єгипту: до неї правили Нітокріс (VI династія, бл. 2151–2150 рр. до н. е.) та Себекнеферу (XII династія, бл. 1798–1794 рр. до н. е.), а після – Нефертіті (XVIII династія, бл. 1334–1332 рр. до н. е.), Таусерт (XIX династія, бл. 1191–1189 рр. до н. е.) і Клеопатра VII (Птолемеї, 51–30 рр. до н. е.). Детальніше див. [Wilkinson 2010, 181, 230].

Ім'я та титулатура Хатшепсут відігравали центральну роль у процесі легітимації її царської влади, особливо в контексті порушення усталених патріархальних норм спадковості. Її тронне ім'я Маат-ка-Ра ("Маат є духом Ра") виразно акцентує її зв'язок із богинею Маат⁷ і водночас утверджує її як носійку божественної волі сонячного божества Ра [Wilkinson 2010, 247]. Особове ім'я Хатшепсут-Хенемет-Амон "Перша серед шляхетних жінок, об'єднана з Амоном"⁸ посилює цей зв'язок, натякаючи на її винятковий статус у межах царського й релігійного дискурсу фіванського культу Амона [Roehrig 2005, 132].

Божественне походження. Ще на папірусі Весткара⁹ (XIII династія) простежується мотив народження царів від союзу бога й смертної жінки. Цей сюжет пізніше став важливим для обґрунтування божественного походження влади фараонів, включно з Хатшепсут [Lichtheim 1975, I, 219–223]. Тому Хатшепсут, прийшовши до влади, також проголошує себе донькою бога Амона. Сцени божественного походження цариці на стінах її поминального храму в Дейр ель-Бахрі розповідають про союз матері Яхмос з богом Амоном: "Прокинулася вона (Яхмос) від пахоців бога та засміялася в присутності Його Величності¹⁰. Він (Амон) був палкий до неї. Він віддав їй своє серце. Дозволив побачити себе у вигляді бога, коли постав перед нею. Вона зраділа, побачивши його красу, його любов, що пройшла через її тіло. Палац пройнявся

⁷ *Mꜣt* – давньоєгипетська богиня істини, справедливості та космічного порядку. У політичному дискурсі вона уособлювала легітимну владу; дотримання Маат було обов'язком фараона як гаранта божественного ладу на землі [Assmann 2001, 36–39].

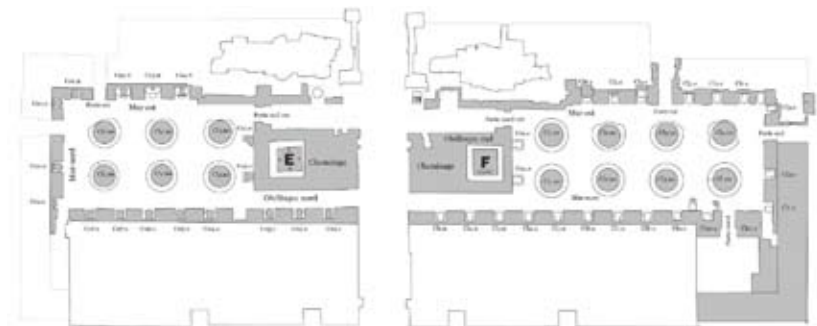
⁸ *hnm.s n 'Imn* один із ключових компонентів імені Хатшепсут, що наголошує на її унікальному зв'язку з головним богом пантеону. Це глибоко інтегрована формула сакралізації в жіночому варіанті царської влади.

⁹ Текст доби Середнього царства (XIII–XVII династії), що містить розповіді про надприродні події за участі царів, зокрема про народження трьох царів V династії від бога Ра. Цей сюжет став основою для легітимації пізніших фараонів, включно з Хатшепсут [Lichtheim 1975, Vol. I, 219–223].

¹⁰ У єгипетських міфологічних текстах сміх часто символізує задоволення або прихильність богів [Hornung 1990, 44]. У цьому разі він позначає не лише емоцію, а й акт прийняття божественної волі.

пахощами бога, немов (з) Пунту”¹¹ [Cooney 2018, 141]. Це визна-
чає джерело влади Хатшепсут, а також підкреслює важливий у
Стародавньому Єгипті зв’язок з батьком та повагу до нього.

Карнак та текст на обеліску. Карнакський храмовий комп-
лекс у Фівах – один із найбільших і найважливіших релігійних
центрів Стародавнього Єгипту, особливо в період Нового царства
[Arnold 1999, 12–15]. Його головне святилище було присвячене
Амону-Ра, верховному богові фіванського пантеону, чия попу-
лярність досягла апогею за часів XVIII династії (мал. 3).

Мал. 3. Обеліски Хатшепсут на плані Карнакського храму
(© Lundström, Peter 2024)

З релігійного погляду Карнак (*Ipt swt*) “найшанованіше міс-
це”, що уособлювало осередок божественної сили та світопоряд-
ку (*maat*), який мали підтримувати фараони як земні втілення
божества [Gabolde 2014, 39]. Текст із південного боку обеліска
(мал. 4):

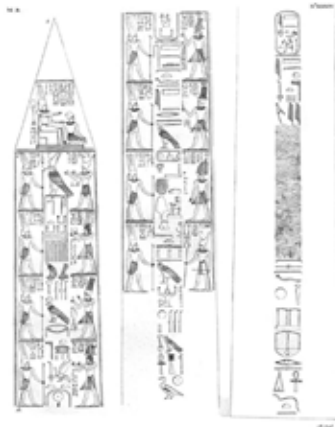
*ḥr wsrt k3w n-sw-bit m3't-k3-r' tīt zḥt nt imn sh't.n.f m nsw ḥr st
ḥr m-ḥnt ḥ'p nw pr-wr rnnt.n psdt 3t r nbt dšnw n iṯn ḥnm.s ns m
ḥnh w3s zwt-ib ḥntj ḥnhw sz [r]ḥ ḥmntw imn imn-r' nsw nṯr mrit di
ḥnh r' mī dt*

¹¹ Пунт це міфологізована, але й реальна країна на південному сході,
яку традиційно локалізують у регіоні сучасної Еритреї чи Сомалі. Звід-
ти до Єгипту надходили пахощі, смола, золото та екзотичні тварини, що
набували сакрального значення як приношення для храмів і богів [Shaw
2003, 213]. Згадки в сценах зачаття Хатшепсут про «аромати Пунту»
підкреслюють її зв'язок із ритуальною чистотою та багатством, які
сприймалися як прояви божественного впорядкування світу (Маат).

“Тор, могутність Ка, Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Маат-кара, священний образ Амона. Він створив Царя на троні Гора, перед святилищем палацу, якого Велика Еннеада виховувала Володаркою золотого диска. Вони наділили її життям, пануванням і радістю перед живими. Син Ра, об’єднана з Амоном, улюблена Амона-Ра, Царя Богів, дарувала життя, подібно Ра, навіки”.

Мал. 4. Південний бік обеліска
(за [Rosellini 1841, *pl.* 31])

Мал. 5. Північний бік обеліска
(за [Rosellini 1841, *pl.* 34])

Для жінки на троні саме Карнак ставав ключовою сценою легітимації. Саме тут Хатшепсут здійснила низку грандіозних будівельних проєктів, що слугували сакральним фундаментом її влади, демонструючи як безпосередню прихильність Амона, так і її здатність реалізовувати масштабні архітектурні програми, гідні царя [Gabolde 2014, 42]. Її будівництво в храмі було не лише актом побожності, а й стратегічним інструментом вписування себе в наратив правління.

Ці обеліски були не просто архітектурною окрасою, але й потужним політичним та релігійним символом. Серед них північний обеліск, що частково зберігся донині, є яскравим свідченням технічної досконалості, політичної символіки та релігійного значення її правління. Текст із північного боку обеліска (**мал. 5**):

ḥr wsr̥t k3w nbty w3ḏt rnpw ḏḥ r nbw nṛt ḥꜥw n-sw-bīt nb tAwy m3ṯ-k3-rꜥ s mn n ṯt.s ṯmn rn.s wr m3ṯ-k3-rꜥ ḏḥr iṣḏ gnwt.s m ḏḥḏḥw

nw rnpw smz m ḥnh dd wzs sz rḥ imn-hmnt imn-rḥ nsw ntr mrīt
 |||||.....*.n.s n f sp tp(y) ḥ(z)b-sd ir.s di ḥnh dt*

“Гор, могутність Ка, Дві Володарки, процвітаючий у роках, прославлений Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Володар Двох Земель, Мааткара. Її батько, Амон, утвердив її величне ім’я, Мааткара, на Дереві Життя (Ішед)¹². Її записи налічують мільйони років, поєднані з життям, стабільністю та пануванням. Син Ра, Хатшепсут, об’єднана з Амоном, улюблена Амоном-Ра, царем богів ||||| вона ||||| для нього на перший ювілей хеб-сед¹³, щоб вона жила вічно”.

Мал. 6. Фото чотирьох сторін обеліска Хатшепсут
 (Centre Franco-Égyptien d'Étude des Temples de Karnak)

¹² Дерево Ішед (*išd*) – міфологічне дерево в геліополіському культі, на якому боги записували долі фараонів. Згадка про нього в написах на обеліску покликана сакралізувати ім’я Хатшепсут і надати їй владі вічності.

¹³ Хеб-сед (*ḥ(z)b-sd*) – ювілей, ритуал оновлення царської сили, зазвичай святкувався на 30-му році правління [Shaw 2003, 53]. Хатшепсут провела таку церемонію на 15-му році, що може бути ознакою символічної оновлення чи “перезапуску” її влади.

Обеліск (*thn*) у давньоєгипетській традиції являє собою монолітну чотиригранну стелу з пірамідальним завершенням (пірамідйон), що поступово звужується вгору [Gabolde 2013, 384]. Ймовірно, першим прототипом обеліска слід вважати священний камінь Бенбен, що стояв у Геліополісі та вважався точкою першого дотику променів сонця на світанку творення Атума. Символізм обеліска тісно пов'язаний із сонячною теологією. Його вертикальна форма й функція вказують на взаємозв'язок з такими богами, як Ра, Ра-Характі, Атум (сонце в різних фазах – сході, зеніті та заході), а також з іншими божествами: Амоном-Ра, Шу, Ісідою, Птахом, Тотом, Нейт, Осірісом, Хепрі і священним биком [Wilkinson 2017, 156–160]. В окремих текстах обеліск отожднюється з птахом Бену (єгипетським прообразом Фенікса), який також асоціювався з відродженням та циклічністю часу [Gabolde 2013, 386]. У храмовому просторі, особливо в епоху Нового царства, обеліски встановлювалися парами біля входу до святилища, візуально окреслюючи вісь світобудови.

Окрім теологічного навантаження, обеліски відігравали й ідеологічну роль як носії царської пам'яті. На їхніх гранях вирізьблювали написи з прославленням фараона, зазвичай пов'язані з ключовими моментами його правління [Wilkinson 2010, 289]. Значна увага приділялася технічним аспектам: вибору каменю, транспортуванню з каменоломень (найчастіше в Асуані) та церемонії встановлення [Gabolde 2014, 34].

Хатшепсут наказала встановити в Карнаці принаймні чотири великі обеліски з рожевого граніту. До наших днів збереглися два майже повністю, інші або зруйновані, або залишилися у фрагментах [Gabolde 2000, 41–46]. Написи на їхніх чотирьох гранях охоплюють як базу, так і тіло обеліска (шафту). Їхній зміст акцентує відданість Хатшепсут верховному божеству Амону, посиляється на підтримку з боку її божественного батька Амона та земного Тутмоса I, обґрунтовує законність її влади, а також підкреслює політичну стабільність та економічну силу її царювання [Cooney 2018, III].

Зі свідчень, збережених на північному обеліску, випливає, що його створення і встановлення були не лише технічним, а й ритуальним актом, сповненим глибокого символізму. Моноліт був

вирубаний в Асуанських гранітних кар'єрах, ймовірно, за особливого царського нагляду [Gabolde 2014, 35]. У текстах наголошується, що процес його виготовлення, транспортування та монтажу тривав сім місяців. Такий термін у єгипетському контексті сприймався як надзвичайно короткий, що своєю чергою акцентувало ефективність владарювання цариці та “диво” її правління. Текст на північному боці основи обеліска (мал. 7):

iw jr pz thnwy wrwy bzk.n hm.i m d'm n it.i Imn n-mrwt wn rn.i mn wzh m rz-pr pn r nhh hn' dt iw ns st inr w' m mzt rwdt nn sht nn dnw m-m sz.n hm.i kzt r.s m hzt-sp hs zbd h prt sw h nfryt.r hzt-sp ht zbd s smw rky ir.n zbdt m szt m dw

“Щодо двох великих обелісків, зроблених із золота моєю Величністю для мого батька Амона, щоб моє ім'я могло вічно перебувати в цьому храмі. Кожен з них зроблений з міцного граніту, без жодного з'єднання. Моя Величість наказала створити їх на 15-му році (правління Хатшепсут), другого місяця зими, першого дня, і завершити 16-го року, четвертого місяця літа, останнього дня. Робота тривала сім місяців”.

Мал. 7. Північний бік основи обеліска (Project Karnak)

Обеліск транспортували Нілом у спеціально сконструйованому судні, після чого встановили на сакральній осі храму Амона, між пілонами IV і V. Ця вісь була важливою складовою процесійної дороги, якою під час щорічного фестивалю Опет статуя Амона вирушала до храму в Луксорі для ритуального оновлення царської сили [Cooney 2018, 185]. Таким чином, включення

обеліска до маршруту священної ходи під час Опету демонструвало його роль не лише як декоративного елементу, а як складової ритуальної топографії, що зміцнювала уявлення про божественну санкцію її влади [Tyldesley 1996, 142–145].

Написи на обеліску Хатшепсут виходять за межі типової “стандартної царської формули” (тобто фіксованих фраз на кшталт “цар Верхнього та Нижнього Єгипту, володар Маат” чи “Син Ра, вічно живий”), додаючи індивідуальні елементи, де вона особисто висловлює вдячність Амону та звертається до нащадків. Вони містять звернення самої Хатшепсут до майбутніх поколінь, де вона пояснює свій мотив встановлення монумента. Текст на східному боці основи обеліска (мал. 8):

*ir.n.i n.f m mtt nyt ib nswt is n ntr nb nht.i pw jrt n.f st nby m
ḏm wzh.n.i is gs.sn hr dt.sn hmt.n.i mdw rmt rz.i mnḥ hr prt im.f
n nn.n.i hr ddt.n.i sdmw irf tn rd.n.i r.s m dm n knw hz.n.i m
hKzt mj sšr hm.i hr nis tnwt r mzz n tzyw tm hm mi rh rh st nn dd
sdmt.fy nn b^c pw ddt.n.i wpw-hr dd twt.wy n.s st mzw hr it.s iw
ntr rh st im.i Imn nb nswt tzyw d.n.f hKz.i Kmt ḏst m isw iry nn
rkw.i m tzyw nbw hzswt nbwt m ndt.i ir.n.f tš.i r drw hrt bzk n.i
šnwyt nyt Itn mzc^c.n.f n.i wnt hr.f rh.n.f hrp.i n.f st ink sz.f n-wn-
mzc szh sw gm šzt.n.f mtnwt.i pw hr it.i nh dd wzs hr st hr nyt
nhw nbw mi R^c dt*

«Я зробив це для нього з любові в серці, як цар для свого бога. Я хотів зробити їх для нього золотими. Їхні тіла на їхніх підставках. Я очікував, що скажуть люди. Мої уста правдиві у своїх словах, я не відмовляюся від сказаного мною. Слухайте мене: я зважив найкраще золото, подібно зерну. Моя Величність підрахувала та збрала кількість, яку ще не бачили Дві Землі. І невігласи, і мудрі знають це. Не кажіть, що слова мої – це занадто. Радше скажіть: “Як це схоже на неї, вона віддана своєму батькові!” Ось, бог добре знає мене, Амон, Володар Престолів Двох Земель. Він зробив мене правителем Чорної Землі та Червоної Землі як нагороду за моє творіння. Не маю я ворогів на усіх землях. Усі чужі землі – мої піддані. Він помістив мої кордони на межі небес. Все, що золотий диск оточує, працює для мене. Він віддав це тому, хто походить від нього, знаючи, що я буду правити цим для нього. Я його справжня дочка. Хто служить йому та

виконує його накази. Моя нагорода від мого батька – життя, стабільність та правління. На троні Гора всіх живих, подібно Ра, навіки».

Мал. 8. Східний бік основи обеліска (Project Karnak)

Хатшепсут відступає від звичної для царських написів концентрації виключно на вічності та повторюванні космічного порядку, натомість прямо звертаючись до майбутніх поколінь. У такій манері можна побачити спробу сформувати новий історичний наратив її правління як унікального прецеденту [Robins 1993, 94–96]. Отже, обеліск стає не просто архітектурною одиницею, а втіленням особистої побожності, політичної свідомості й прагнення до посмертної пам'яті. Текст із південного боку основи обеліска (мал. 9):

ḥnḥ ḥrt Wsrt-kꜣw nbty Wꜣdt-rnpwt ḥr-nbw Nḥrt-ḥꜣw nswt bity Mꜣṯt-kꜣ-Rꜥ sꜣt Rꜥ ḥꜣt-špswt-ḥnmt-Imn ḥnḥ dt nhḥ sꜣt Imn-Rꜥ imyt ib.f wꜣtt.f ḥprt ḥr.f tūt ꜥht nyt nb-r-dr ꜣmꜣt.n bꜣw Iwnw nfr.s itt tꜣwy mī ir sw šhpr.n.f r wꜣs ḥꜣw.f ḥprt ḥprw mī ḥpri ḥꜣt ḥꜣw mī ꜥhty swḥt wꜣbt prt ꜥht rnnt.n Wrty-ḥkꜣw šḥꜣt.n Imn ḏs.f ḥr nst.f m Iwnw mꜣw stp.n.f r sꜣw Kmt r nryt pꜣt rhyt ḥrt ndꜣtyt it.s smswt nyt kꜣ mwt.f wtꜣ.n Rꜥ r irt n.f prt ꜥht tp tꜣ r wdꜣ n(y) ḥnmmt ḥnty.f ḥnḥ nswt bity Mꜣṯt-kꜣ-Rꜥ ḏꜣm ny nsyt ir.n.s m mnw.s n it.s Imn nb nswt tꜣwy ḥnty Ipt-swt irt n.f ḥnwy wrwy m mꜣt rwꜣt nyt ḥ-rsy gs.sn ḥry m ḏꜣm ny tpyw ḥꜣswt nbwt mꜣꜣ.tw m ḥnty itrw bꜣḥ.n stwt.sn tꜣwy wbn itn imywt ny mī ḥꜣ.f m ꜥht nyt pt ir.n.j nn m ib

*mrr n it.i ʾmn ʿK.kw hr bs.f ny sp tpy šs.kw m bẓw.f mnḥw n mh
hr sp ny šzt.n.f*

“Гор, могутність Ка, Дві Володарки, процвітає у роках, Золотий Гор, Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Мааткара. Дочка Ра, Хатшепсут, об’єднана з Амоном, яка живе вічно. Дочка Амона-Ра, яка в його серці, його єдина дитина. Священний образ Господаря всього, сили Іуну створили її красу. Володарка Двох Земель, яка створила її, щоб носити її корони. Як Хепрі, що підноситься, як Харахті. Чисте яйце, чудове насіння, яке вигодували Ісіда та Нефтида. Яке сам Амон звів на свій трон в Іуну. Він обрав її, щоб захищати Єгипет, захищати знаті та простолюдинів. Гор, який захищав свого батька, старшого з Камутефа, якого Ра породив, щоб мати благодійне потомство на землі, для добробуту людства. Його живий образ, Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Мааткара, чисте золото (найкраща з) царів. Вона зробила пам’ятник своєму батькові Амону, Володарю престолів Двох Земель, який правив Іпет-сутом (Карнаком). Створила для нього два великі обеліски з твердого граніту Півдня, верхня сторона яких була виготовлена із золота, найкращого з усіх чужих земель. Видно з обох боків річки, їхні промені заливають Дві Землі, коли золотий диск світає між ними, сходячи в небесній країні світил”.

Мал. 9. Південний бік основи обеліска (*Project Karnak*)

На обеліску подяка з боку цариці Хатшепсут богам Амону є не обов’язком, а виключним правом та перевагою. Хатшепсут

показує себе інструментом у руках богів для вершення їхньої волі. Бувши провідником, вона також наголошує, що діє не з власного бажання. Текст із західного боку основиobelіска (мал. 10):

*iw hmt.j rh.ti nrr.f ir.n.i is st hr wd.f ntf ssm wj nn k3.n.i k3wt
nn m ir.f ntf dd tp-rdw n wnt kd.i hr r3-pr.f n tnm.n.i hr wdwf.n.f
h3ty.i m šic tp m it.i k.kw hr hrwt ib.f n mk h3.i hr niwt nyt Nb-r-dr
wpw-hr rdt n.s hr.i iw.i rh.kw ntyt zht pw Ipt-swt tp t3 k3y šps ny sp
tpy wd3t nyt Nb-r-dr st-ib.f w3st nfrw.f rft imyw ht.f nswt ds.f dd.f
d.i m hr ny hnmmt hprt.sn n hnty ntyw ib.sn ht mnw pn irt.n.i n it.i
mdwt sn m mtmt gmht sn n m-ht ink pw sndm.n.i m h sh3.n.i km3
wi ib.i hr hrp.i r irt n.f thnwy m d'm bnbnt.sn zbhw m hrt m iwnyt
špst r imyw bhty wrty ny nswt k3 nht nswt bity 3-hpr-k3-Rc hr m3c-
hrw is3 ib.i hr itt hr /////////////// k3t mdw rhyt*

«Я зробив це з люблячого серця для мого батька Амона. Посвячений у його таємницю початку, знайомий з його могутнім духом, я не забув нічого, що він наказав. Моя Величність знає його божественність. Я діяв за його наказом. Він керував мною, я не планував жодних справ без його волі. Це він давав вказівки, я не спав через його храм, я не відійшов від того, що він наказав. Моє серце було мудрішим за мого батька, я увійшов у плани його серця. Я не знехтував містом Володаря, а радше віддав йому все своє. Я знаю, що Іпет-сут (Карнак) – це горизонт на землі, величний пагорб початку, Священне Око Володаря, його улюблене місце, що показує його красу, що захоплює його послідовників. Цар каже: “Я постав перед людьми, які прийдуть у майбутньому, чії серця опікуватимуться пам’ятником, який я зробив для мого батька. Хто буде говорити в дискусії, хто буде дивитися на потомство. Саме коли я жив у палаці і думав про свого творця, моє серце спонукало мене зробити для нього дваobelіски із золота. Вершини яких сягатимуть небес, у величній залі, між двома великими пілонами Царя, могутнього бика, Царя Верхнього та Нижнього Єгипту, Аахеперкара (Тутмос I), померлого. Тепер моє серце повертається то в один, то в інший бік /////////////// коли люди говорять про те, що я зробив».

Мал. 10. Західний бік основи обеліска (Project Karnak)

У написах обеліска Хатшепсут принаймні тричі прямо поси-
лається на те, що її рішення підтримані волею Амона, що, ймо-
вірно, фіксувало результати храмових оракулів як офіційне під-
твердження її влади. Власне, згодом подібну тактику використо-
вуватиме і Тутмос III. Божою волею царі створювали безпеку
навколо себе. Незадоволення серед суспільства, знищення інших
пам'яток, використання ресурсів – усе це переставало бути сва-
віллям після божого схвалення. Це обов'язок, це підкорення волі
бога. Текст із північного боку основи обеліска (мал. 7):

*m3zt.sn mnw.i m-ht rnpwt sddt.sn m irt.n.i szw dd.tn m n rh sp
ir.n tw nn hr-m mst dw m nbw r-zw.f mi ht wn hprt nh.n.i mry wi
Rc hs wi it.i Imn hwn fnd.i m nh w's wts.i hht h'.i m dšrt smz n.i
nbwy psšwt.sn hKz.i iz pn mi sz zst nht.n.i mi sz Nwt htp Rc m mskt
sw'h.f m m'ndt hnm.f mwtu.f m dpt ntr mn pt dd irt.n.f wn.i r nhh
mi n sk.f htp.i m nh mi Im*

«Стережіться казати: “Я не знаю, чому це зроблено?” – гору
золота, подібну людові Ра, доки Амон, мій батько, прихильний
до мене, доки мої ніздрі освіжені життям і пануванням, доки я
ношу білу корону, доки я сяю в червоній короні, доки Гор і Сет
об'єднали Дві Землі для мене, доки я правлю цією землею, як
син Ісиди (Гор), доки я могутній, як син Нут, доки Ра відпочиває
у вечірній барці, доки він підіймається у ранковій барці, доки він
приєднується до матері у священній барці, доки небо існує, доки
триває його творіння. Доти я буду вічна, як безсмертна зірка,
доти я царюватиму в житті, подібно золотому диску».

Мал. 11. Західний бік обеліска (Rosellini, *Monumenti storici*, IV, pl. 33)

Це дозволяло створити прецедент для легітимізації правління жінки у чоловічому титулярному та ритуальному полі, що мало продемонструвати непорушність божественного порядку навіть у такому винятковому випадку. Саме тому Хатшепсут декілька разів зазначає, що вона перша, хто побудував обеліск для свого батька, для прославлення його імені. Дія, спричинена повагою до предків, слугувала гарним виправданням перебудов. Текст із західного боку обеліска (**мал. 11**):

hr wsrt k3w nbty w33dt rnpw dhr-n-nbw nrt h3w n-sw-bit nb t3wy m3t-k3-r3 ir.n.s m mnw.s n it.s imn nb nswt t3wy s3dh3 n f thnwy wry r sb3 d3ps imn wr d3fyt b3k m d3mw 33 wrt dh3d n thwy mi i3n n sp ir mitt dr p3t t3 ir n f s3 r3 imn-hmntw di 3nh3 r3 mi dt

“Гор, могутність Ка, Дві Володарки, процвітаючий у роках, прославлений Цар Верхнього та Нижнього Єгипту, Володар Двох Земель, Мааткара. Вона встановила пам’ятник своєму батькові Амону, Володарю Двох Земель. Вона звела для нього два великі обеліски біля величної брами Амона із золота. Вони освітлюють Дві Землі, як золотий диск. Ніколи не було подібного з початку землі. Зроблено для нього Сином Ра, Хатшепсут, об’єднана з Амоном, дарувавши життя, подібно Ра, навіки”.

Висновки. У межах цього дослідження отримано результати, що дозволяють запропонувати нову інтерпретацію текстів на північному обеліску Хатшепсут у Карнаці. Зокрема, здійснено аналіз структури та змісту написів, виконано авторський переклад

ключових фрагментів з оригіналу, досліджено їхній релігійний і політичний контекст, а також показано, як через форму, титулатуру та розміщення у сакральному просторі Карнака Хатшепсут реалізувала програму легітимації своєї влади. На відміну від усталених підходів, де такі тексти розглядаються переважно як стандартна царська риторика чи елемент архітектурної пропаганди, у цьому дослідженні показано, що Хатшепсут використовує чоловічу титулатуру та релігійні апеляції не просто для формального входження у царську традицію, а для створення унікальної моделі жіночого царювання, яка водночас зберігає та переосмислює патріархальні норми сакральної влади.

Хатшепсут багаторазово наголошує у своїх написах на особливій долі, яку їй визначив Амон, підкреслюючи свою зобов'язаність перед богом, що пояснює її активну будівельну діяльність у Карнаку та інших святилищах. Цариця зобов'язана Амону усім, тому продовжує величні будівництва храмів, обелісків та каплиць. Ще одним важливим аспектом є щирість. Без брехні та хвастоштів, і кожен може пересвідчитися в цьому самостійно. Відбувається і маскулінізація образу цариці. Хатшепсут послідовно використовує царську титулатуру в чоловічих граматичних формах, приймаючи таким чином не лише функцію, а й мовно-риторичний статус традиційного фараона, що інтегрувало її в усталену модель сакральної влади. Наприклад, “Син Ра”, “Володар Двох Земель” тощо. На тлі консервативної моделі царської влади, яка виключала жінку як її носія, Хатшепсут створює нову модель легітимації. Обеліски стають інструментом публічного декларування не лише божественної санкції, а й історичної необхідності її правління. Часте звернення у написах Хатшепсут до Амона та повторювані згадки про його волю (так звана “апеляція до божественного судження”) та ритуальні формули вона формує образ не просто правительки, а “істинного царя”, наділеного повнотою сакральної та політичної влади. Цей підхід дає підстави трактувати написи на обеліску не як звичайні прославляння, а як інструмент трансформації соціокультурних уявлень про правительку та механізм вироблення нової політико-релігійної легітимності в умовах, які традиційно виключали жінку з царського статусу.

Отже, написи на північному обеліску Хатшепсут у Карнаці становлять важливе джерело для вивчення механізмів легітимації влади в Новому царстві, оскільки поєднують ритуальну, політичну та

особисту риторику в єдиній програмі. Вони демонструють, як через сакральну риторику, архітектурну репрезентацію та включення до культової топографії можливо було утвердити новий формат жіночого правління у традиційній патріархальній структурі. Це робить її текстову програму особливо показовою серед монументальних написів XVIII династії. Переклад та контекстуальний аналіз цих написів у даній роботі дозволяє краще зрозуміти складну взаємодію між владою, релігією та текстом, а також висвітлює унікальні способи легітимації жіночої сакральної влади в добу Нового царства.

REFERENCES

Arnold D. (1996), *Temples of the Last Pharaohs*, Oxford University Press, Oxford.

Assmann J. (2001), *The Search for God in Ancient Egypt*, Cornell University Press, Ithaca.

Breasted J. H. (1906), *Ancient Records of Egypt: Historical Documents from the Earliest Times to the Persian Conquest*, University of Chicago Press, Chicago.

Bunson M. (2002), *Encyclopedia of Ancient Egypt*, Revised edition, Facts on File, New York.

Burton J. (1828), *Excerpta Hieroglyphica: Or Exact Copies of Various Hieroglyphical Inscriptions and Sculptured Monuments Still Existing in Egypt and Nubia, and at Mount Sinai, 1825–1828*, P. I, Le Caire.

Carlotti J.-Fr. and Gabolde L. (2003), “Nouvelles Données sur la Ouadjyt”, *Karnak*, Vol. 11, p. 276.

Champollion J.-Fr. (1844), *Monuments de l'Égypte et de la Nubie. Notices Descriptives Conformes aux Manuscrits Autographes Rédigés sur les Lieux par Champollion le Jeune II*, Paris.

Cooney K. (2015), *The Woman Who Would Be King*, Oneworld Publications, London.

Cooney K. (2018), *When Women Ruled the World: Six Queens of Egypt*, National Geographic, Washington (DC).

Dodson A. and Hilton D. (2004), *The Complete Royal Families of Ancient Egypt*, Thames & Hudson, London.

Dorman P. F. (1988), *The Monuments of Senenmut: Problems in Historical Methodology*, Kegan Paul International, London and New York.

Gabolde L. (2000), “Les Obélisques d'Hatchepsout à Karnak”, *Égypte Afrique & Orient*, No. 17, pp. 41–50.

Gabolde L. (2013), “Remarques sur le Chemisage des Obélisques de la Ouadjyt et sa Datation”, *Karnak*, Vol. 14, pp. 384–9.

Gabolde L. (2014), “Hatshepsut at Karnak: A Woman under God’s Commands”, in Galán J. M., Bryan B. M. and Dorman P. F. (eds), *Creativity and Innovation in the Reign of Hatshepsut*, Studies in Ancient Oriental Civilization, Vol. 69, University of Chicago Press, Chicago (IL), pp. 33–48.

Gestoso Singer G. N. (2005), “The Obelisks of Hatshepsut: Legitimacy and Propaganda”, *Göttinger Miszellen*, Hft. 207, pp. 37–47.

Hofmann B. (2004), *Die Königsnovelle: “Strukturanalyse am Einzelwerk”*, Ägypten und Altes Testament, Bd. 62, Harrassowitz, Wiesbaden, pp. 188–97.

Hornung E. (1990), *Idea into Image: Essays on Ancient Egyptian Thought*, Timken Publishers, New York.

Legrain G. and Naville É. (1902), “L’aile nord du pylône d’Aménophis III à Karnak”, *Annales du Musée Guimet*, T. 30 (1), pp. 1–2.

Leprohon R. J. (2013), *The Great Name: Ancient Egyptian Royal Titulary*, SBL Press, Atlanta (GE).

Lepsius K. R. (1897), *Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien*, Abt. III: Oberägypten und Nubien, Nicolaische Buchhandlung, Berlin.

Lichtheim M. (1975), *Ancient Egyptian Literature. Volume I: The Old and Middle Kingdoms*, University of California Press, Berkeley.

Prisse d’Avennes E. (1847), *Monuments Égyptiens, Bas-Reliefs, Peintures, Inscriptions*, etc., d’après les Dessins Exécutés sur les Lieux par E. Prisse d’Avennes, pour Faire Suite aux Monuments de l’Égypte et de la Nubie de Champollion-le-Jeune, Paris.

Robins G. (1993), *Women in Ancient Egypt*, Harvard University Press, Cambridge (MA).

Roehrig C. H. (2005), *Hatshepsut: From Queen to Pharaoh*, The Metropolitan Museum of Art, New York.

Rosellini I. (1841), *I monumenti dell’Egitto e della Nubia: disegnati dalla Spedizione Scientifico-Letteraria Toscana in Egitto*, Part I, Vol. IV: Monumenti storici, Nicoló Capurro, Pisa.

Schott S. (1955), “Zum Krönungstag der Königin Hatschepsut”, *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen*, Bd. 6, pp. 195–219.

Schwaller de Lubicz R. A. (1982), *Les Temples de Karnak*, Contribution à l’Étude de la Pensée Pharaonique, Dervy-Livres, Paris.

Sethe K. (1906–1909), *Urkunden der 18. Dynastie. Historisch-biographische Urkunden*, *Urkunden des ägyptischen Altertums*, Abt. IV, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig.

Shaw I. (2003), *The Oxford History of Ancient Egypt*, Oxford University Press, Oxford.

Shaw I. (2003), *Exploring Ancient Egypt*, Oxford University Press.

Shirun-Grumach I. (1993), *Offenbarung, Orakel und Königsnovelle*, Ägypten und Altes Testament, Bd. 24, Harrassowitz, Wiesbaden.

Tyldesley J. (2006). *Chronicle of the Queens of Egypt: From Early Dynastic Times to the Death of Cleopatra*, Thames & Hudson, London.

Tyldesley J. (1998), *Hatchepsut: The Female Pharaoh*, Penguin, London and New York.

Wilkinson R. H. (2003), *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*, Thames & Hudson, London.

Wilkinson T. (2010), *The Rise and Fall of Ancient Egypt*, Bloomsbury, London.

Н. М. Бондаренко

ІДЕОЛОГІЯ ВЛАДИ В НАПИСАХ НА ОБЕЛІСКАХ ЦАРИЦІ ХАТШЕПСУТ У РЕЛІГІЙНОМУ

ТА ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТАХ НОВОГО ЦАРСТВА

Дослідження присвячене аналізу ідеології влади цариці Хатшепсут через напис на збереженому обеліску, що розташований у Карнаці. Авторка здійснює детальний розбір тексту, у якому розкривається релігійний та політичний контексти царювання Хатшепсут, зокрема її роль як жінки-фараона в умовах патріархального суспільства. Напис на обеліску відіграє важливу роль у формуванні ідеології легітимності її влади, оскільки він включає численні згадки божественного походження її правління та підтримку богів, особливо Амона. Крім того, він сприяє закріпленню її авторитету серед єгипетської еліти та народу. Важливим аспектом дослідження є авторський переклад тексту з оригіналу, що дає змогу виявити нюанси мови та інтерпретувати зміст напису в контексті соціально-політичних умов того часу. Стаття також розглядає вплив цього обеліска на пам'ять про царицю Хатшепсут і роль її ідеології у зміцненні влади. У результаті робота надає нові інтерпретації стародавніх текстів та пропонує сучасне розуміння політичної і релігійної легітимації влади фараонів.

Ключові слова: Амон, Карнак, легітимація, обеліск, Стародавній Єгипет, політична історія, Хатшепсут

Стаття надійшла до редакції 17.04.2025